

VÖRÖS ERIKA

Kígyókultusz Cheju szigetén a *ponp'uri*-k tükrében

Abstract

The Characteristics and Changes of Snake-worship on Cheju Island Examined through *Ponp'uri* Literature

Korean religion and folklore are abundant in legends and beliefs about the serpent. Cheju island is a particularly precious source of information about snake-worship, not only because its relative isolation from the mainland enabled it to preserve certain beliefs longer than the peninsula, but also because its distinctive, indigenous culture gave rise to a peculiar belief-system by adopting elements from the outside world. We also have more information on the snake-lore in Cheju due to the accounts of Confucian officers delegated to the island and, more importantly, the body of specific shamanic narratives, the *ponp'uris*. *Ponp'uris* – origin stories of the worship of certain deities or shrines, recited during shamanic rites (*kut*) – are invaluable sources for research. Not only do they reflect historical and religious events, but also the endeavour of Cheju people to interpret and come to terms with these tendencies. Through *ponp'uris* and rituals associated with them people could respond to these situations, and even if only symbolically, restore order: they could release suppressed resentment and pain, and overcome Confucianist oppression by expressing their cultural identity, or adopt elements of other beliefs in order to survive.

Keywords: snake worship, *ponp'uri*, Cheju shamanism, household deity, öp, ch'ilsöng faith, Big Dipper

A kígyó alakjához fűződő vallásos elképzelések a világ számos területén megfigyelhetők.¹ Habár a kígyó a Bibliában a bűnbeesést előidéző, negatív szerepben tűnik fel, hitvilágtól függően arra is találunk példát, hogy a kígyót kettős természetű vagy akár jótékony lényként közelítik meg. Mindez könnyen érthetővé

¹ A tanulmányban a koreai nevek és szakkifejezések latin betűs jelölésére a McCune–Reischauer-átírást használom, a sinokoreai kifejezések esetében pedig a kínai írásjegyeket is feltüntettem. A koreai nyelvű tanulmányok szerzőinek nevét úgy adom meg, ahogyan az a publikációikban szerepel. A klasszikus kínai nyelven íródott szövegekből származó idézetek esetében az eredeti, kínai írásjegyeket használom.

válak a kígyó mint élőlény természetében rejlő kettősség tükrében. A kígyók számára a szárazföld, a víz vagy a föld alatti üregek egyaránt élettérként szolgálnak, ami vallásos szemszögből értelmezhető a világ rétegei – az alsó, a középső és a felső világ – közötti szabad átjárás képességeként. Az indiai mitológiában megjelenő *nāga*-khoz hasonlóan a kígyó alakú istenségek gyakran szoros kapcsolatban állnak a vízzel, és mivel az emberiség számára a víz maga is kettős – áldásos és ártó – természettel rendelkezik, ez a kettősség a kígyó természetében is visszatükröződik. A kígyó különös megjelenése, halált hozó mérge régtől fogva félelmet kelthetett az emberekben, a gabonát dézsmáló rágszálók pusztítása révén ugyanakkor hasznos szerepet is betölthetett a számukra, ezért számos kultúrában gabonaistenségként vagy termékenységistenként tisztelték. Sőt ciklikus vedlései révén nemcsak az újjászületés képzetét kelthette az emberekben, de mérgeének orvosságként való alkalmazhatósága is hozzájárulhatott, hogy a gyógyítás szimbólumává vált. Az újjászületéssel, örök élettel való asszociáció vezethetett ahhoz is, hogy számos területen lélekszimbólumként, különösen az elhunyt ősök lelkeként tekintettek rá, emellett gyakran a ház és a család jólétéért felelős házvédő szellem szerepkörében jelenik meg. Hasonló jelenséget figyelhetünk meg Korea esetében is.

Koreában a kígyó szerepet játszik többek között a természeti jelenségek és a történelmi-mitológiai hősök kultuszában. Ilyenkor gyakran védelmező szerepben tűnik fel, például a falvak szent fájának, a *tangsannamu*-nak 당산나무 (堂山樹) őrzőjeként vagy a királyok és sírjaik védelmezőjeként.² Emellett, a buddhizmus *nāga*-król alkotott elképzelése is gazdagította alakját.³ A legismertebb mégis talán

² A történelmi személyiségek tiszteletével kapcsolatban a *Samguk yusa* 삼국유사 (三國遺事) történeteit érdemes megemlíteni. A szöveg 1. kötetének „Csodák 1.” (*Kii cheil* 기이 제일, 奇異第一) fejezetében található „Shilla alapítója, Hyökköse király” (*Shilla shijo Hyökkösewang* 신라 시조 혁거세왕, 新羅始祖 赫居世王) című történet szerint a király uralkodásának 61. évében az égbe emelkedett, majd hét nappal később teste aláhullott, és szétszóródott a földön. Amikor az emberek egy sírba akarták temetni a maradványokat, egy hatalmas kígyó jelent meg, hogy megakadályozza ezt. A király testének öt darabját ezért öt különböző sírban helyezték el, amelyeket Kígyósírnak (Saring 사릉, 蛇陵) neveztek el. A *Samguk yusa* 2. kötetének „Csodák 2.” fejezetében található „A 48. uralkodó, Kyöngmun nagy király” (*Sashipp'al Kyöngmun taewang* 사십팔 경문대왕, 四十八 景文大王) című történet arról számol be, hogy számtalan kígyó gyűlt össze esténként a király hálószobájának közelében. Amikor az udvarhölgyek el akarták zavarni őket, a király megállította őket mondván, hogy a kígyók nélkül nem tud nyugodtan aludni. A feljegyzés szerint a király mellkasát kígyók borították, amikor aludt. A „Feljegyzések Karak államról” (*Karakkuk-ki garakgukgi*, 駕洛國記) című történetben Kaya 가야 (伽倻) állam Suro 수로 (首露) királyának sírját sírrablók akarták kifosztani, amikor egy hatalmas, villámtekinetű kígyó jelent meg, majd néhány rabló halála marásával elűzte a támadókat. Az utóbbi két történetben a kígyók egyértelműen védelmező szerepet játszanak. Kyöngmun király esetében a *hwarangok* 화랑 (花郎) szimbólumának is tartják őket, míg Pak Hyökköse 박혁거세 (朴赫居世) történetében feltételezik, hogy egy kígyót tisztelő politikai csoportosulást jelképeznek (Kang 2010: 17–19).

³ A buddhizmusban a *nāga*-k a Tan védelmezőiként, illetve Buddha-ereklyék vagy szútrák

a kígyó házvédő szellemként való szerepköre, amely a Koreai-félszigeten az *öp* 업 (業) nevű istenség alakjában nyilvánul meg, Cheju (Csedzsü) szigetén pedig egy adott család ősenek tiszteletéből gyakran közösségi kultusszá is fejlődött.

Cheju szigete (Cheju-do 제주도, 濟州島)⁴ különösen fontos a kígyótisztelet kutatása szempontjából, hiszen a sziget viszonylagos elzártsága miatt itt tovább megmaradhattak olyan hiedelmek, amelyek a félszigeten már eltűntek. Ezenkívül a szárazföldtől eltérő, őshonos kultúrája a félsziget hiedelmeivel összeolvadva sajátos hiedelemrendszert hozott létre. A cheju-i hitvilág kutatásakor a terepmunka mellett jelentős forrásként szolgálnak a központi kormányzat hivatalnokai által készített helyrajzi leírások, valamint a sámánisztikus narratívák egy sajátos csoportja, az úgynevezett *ponp'uri*-k 본풀이 (本풀이). Ezeket az adott istenség tiszteletének kezdetét elbeszélő eredettörténeteket sámánikus szertartásokon (*kut* 哭) adják elő, és a segítségükkel egészen a Chosön-korig (1392–1897) visszakövethetjük a hiedelmeket. Különösen értékes anyagnak számítanak, mivel nemcsak történelmi és vallástörténeti események tükröződnek vissza bennük, hanem a cheju-i emberek azon törekvése is, hogy ezeket a folyamatokat értelmezzék és feldolgozzák.

Mielőtt azonban a *ponp'uri*-k témájára rátérnék, szeretném röviden bemutatni a félsziget kígyókultuszát.

Kígyótisztelet a koreai szárazföldön

A koreai kígyótisztelet egyik legismertebb formája az *öp* 업 (業) vagy *öpshin* 업신 (業神) néven emlegetett házi istenség. Koreában a házvédő szellemek széles

örzőiként jelennek meg. Alakjuk a hindu mitológia dárgakövet őrző, kobra alakú vagy félig ember-, félig kígyóalakban ábrázolt vízistenségeire vezethető vissza. Ambivalens természetük miatt szimbolikusan a megvilágosulatlan tudat zabolátlan erőit jelenítik meg, amelyek a gyakorlás által a megvilágosodás eszközeivé válhatnak. Ez alapján gyakori motívum a kelet-ázsiai narratívákban, hogy egy szereplő negatív késztetései – többnyire kapzsisága vagy érzéki vágya – hatására kígyóvá válik, vagy kígyóként születik újjá. A *nāga*-k pozitív aspektusát Kelet-Ázsiában többnyire sárkány alakban ábrázolják.

⁴ Cheju Dél-Korea legnagyobb szigete (1388,2 km²), amely a félszigettől körülbelül 80 kilométerre délre helyezkedik el a Kelet-kínai-tengerben. A szubtrópusi éghajlatú, vulkanikus eredetű szigeten található Dél-Korea legmagasabb hegye, a Halla-san 한라산 (漢拏山). Jelenleg független igazgatású tartomány, ám a történelem során a félszigethez való viszonya az önállóságtól kezdve a részleges autonómián alapuló hűbéres viszonyon át a teljes alávetettségig sok változáson ment keresztül. Politikai és földrajzi izoláltsága miatt a sziget mind kulturálisan, mind nyelvileg erősen elkülönül a félszigettől. A cheju-i nyelvjárást, amelyet egyes nyelvészek külön nyelvnak tartanak (és az UNESCO is külön nyelvnak ismert el), ma már alig 5-10 ezer ember beszéli. Sámánikus hagyományai is sok tekintetben eltérnek a szárazföldétől, ugyanakkor mind nyelve, mind hitvilága sok archaikus vonást őrzött meg magában.

tárházát találjuk. Közéjük sorolhatjuk többek között a családfővel szoros összefüggésben álló házi főistenséget (ún. *söngjushin* 성주신, 城主神), az elhunyt családtag(ok) nyughatatlan lelkét reprezentáló „ősistenséget” (*chosangshin* 조상신, 祖上神), a „tűzhely királyát” (*chowangshin* 조왕신, 竈王神), a gyermekáldásért felelős úgynevezett „hármás istenséget” (*samshin* 삼신, 三神), a telekre vigyázó „házhely urát” (*t’öjushin* 터주신, 土主神) vagy éppen az árnyékszék istenségét (*ch’ükshin* 축신, 廁神). Ezen istenségek mindegyike önálló hatás- és szerepkörrel vagy a felügyelete alá tartozó házrésszel rendelkezik. Találunk köztük a „hármás istenséghez” hasonlóan buddhista vagy a „tűzhely királyához” hasonlóan kínai hatásra kialakult istenségeket is, ezért a sokféleség egyik okának Korea vallási szinkretizmusát, illetve sokszínűségét is tekinthetjük. A házi istenségek közé soroljuk a többnyire kígyóalakú *öp* istenséget is, amelynek szerepköre a család vagyoni helyzetének a felügyeletére korlátozódik.

Habár ez az istenség menyét, varangy vagy ember alakban is megjelenhet, a leggyakoribb formája mégis a kígyó. Az *öp* sinokoreai kifejezés eredetileg ’mesterség, üzlet’ jelentéssel rendelkezik, amelyhez időnként hozzacsatolják az ’istenség’ jelentésű *shin* kifejezést. *Chik’imi* 지킴이, *chik’im* 지킴 (’őrző’), *chipchik’im* 집지킴 (’házvédelmező’) néven is emlegetik, és elsősorban a család vagyonaért felelős. Úgy tartják, hogy ha a házhoz tartozó *öp* világgá megy, az a család romlását vonja maga után, vagy jelentős változást idéz elő a család életében. A hétköznapiak során ritkán látható, ha azonban véletlenül megpillantja valaki a családból, azt többnyire rossz előjelnek tekintik. Jellegzetessége még, hogy a többi házi istenséghez képest ezoterikusabb, titkos természettel bír. Kim Myung-ja 김명자 1997 és 1999 között végzett terepmunkája során például azt tapasztalta, hogy adatközlői igen gyakran megtagadják, hogy közvetlenül beszéljenek az *öpről*, mondván, hogy „nem szokás arról beszélni”.⁵

Az *öp* kultusz esetében a tisztelet tárgya a kígyó, amelyről úgy tartják, hogy a házhoz tartozó fészkerben vagy raktárban lakik, ám emellett más istenségekhez hasonlóan gyakran tisztelik egy szimbolikus tárgy képében. Az ilyen szimbolikus tárgyakat Koreában *shinch’e*-nek 신체 (神體, ’az istenség teste’) nevezik, amely az *öp* esetében egy szénakazlat idéző szalmagúla (*öpkari* 엽가리, 葉加里) vagy agyagurna (*öphangari* 엽항아리, 葉항아리), amelynek belsejében egyes esetekben gabonát vagy pénzt helyeznek el. Nagyobb ünnepek idején vagy szezonálisan szertartás keretében gőzölt rizssüteményt, rizsbort, vizet, illetve szárított tökehalat ajánlanak fel neki.

Az Andong⁶ környéki *yongdanji* 용단지 (龍단지, ’sárkányurna’) az *öp* regionális változatának tekinthető, és alakja sokszor összemosódik vele. A *yongdanji* egy sárkányként elképzelt istenséget megtestesítő urna, ám a kife-

⁵ Kim 2001: 76.

⁶ Észak Kyöngsang-tartomány (Kyöngsangbuk-do) székhelye.

jezés egyben az istenség megnevezésére is szolgál. Helyileg a házban ott található, ahol a gabona általában a háztartásba kerül: a konyhában, a raktárban, a belső lakószoba felső tárolópolcán, a hátsókert eresze alatti területen vagy a hátsó udvaron. A *yongdanji*-t sokszor két entitásként, házaspárként képzelik el. Mezőgazdasági falvakban a sárkány az időjárást uraló vízistenként jelenik meg, amelynek patakparton vagy tengernél áldoznak, házi istenséggént pedig a kút istenségeként. A *yongdanji* a mezőgazdasági sárkányisten összeolvadása a kígyó alakú házi istenséggel, az *öppal*, amelynek vagyont felügyelő szerepe a víz és eső mezőgazdaságban betöltött szerepére vezethető vissza.

A fenti jellegzetességek alapján látható, hogy az *öp* a házra, családra vigyázó egyfajta védőszellem, amely a termékenységével, bőséggel szoros kapcsolatban áll. A kígyószellemet szimbolizáló szalmagúla, a felajánlásként használt rizs-sütemény és a rizsbor mind szoros kapcsolatban áll a gabonával, különösen a rizzsel. Koreában a rizstermesztés képezi a mezőgazdaság alapját, az ily módon nyert rizs pedig a koreai nép alapélelmiszere. A létfenntartással közvetlenül összefüggő rizs kultikus jelentőségre tett szert, és a bő termésért végzett vallásos rítusok egész sora összpontosult a szent táplálék köré. A rizst és a rizsből készült élelmiszereket nemcsak áldozati ételekként használták, de a *saekkijul*hoz 새끼줄 vagy a *pyötkarittae*-hez 벗가릿대 hasonló,⁷ rizsszalmából készült, rituális tárgyi kultúra is rendkívül gazdag. A *paekkabaphoz* 백가밥 és *chultarigi*-hez 줄다리기 hasonló, rizsszalmával vagy gabonával összefüggő mágikus szokásokra is számos példát találunk.⁸

A rizsszalmát a hétköznapi élet során is széleskörűen használták, például a zsúpfedeles háztetők kialakításánál. A hagyományos koreai házak kőből, fából vagy agyagból épültek, ezért ideális fészekrakó helyet képeztek a vadon élő állatok számára is. Jellegzetes példa, hogy mivel a zsúpfedeles házak teteje rizsszalmából készült, a kígyók gyakran a háztető alá fészkeltek be. Emellett, aratás után az udvar egy szegletében felhalmozott szalmakazal vagy a téli hideg ellen gyűjtött tűzifarakás is vonzó lakhelyet képezett az élelem után kutató kígyók számára, amelyek a házakba tévedve később ott ütötték fel tanyájukat. Különösen a jó módú házaknál, hiszen a bőséges rizstermés automatikusan több szalmakazal

⁷ A *saekkijul* szent terek határát kijelölő rizsszalma kötél, a *pyötkarittae* ('szalmakazal pózna') pedig egy rituális pózna, amelynek csúcsára különféle gabonákat helyeznek el zsákokban. A *pyötkarittae*-t az első holdhónap teliholdján emelik, majd a második holdhónap első napján döntik le, amikor is a zsákokban lévő gabonák állapota alapján igyekeznek megjósolni az évi termést. Van olyan elképzelés is, amely szerint az *öpnak* emelt szalmagúla valójában ennek a *pyötkarittae*-nek a mintájára készült (Kim 1999: 69).

⁸ A *paekkabab* ('száz ház rizse') az első holdhónap teliholdján végzett népszokás, amikor a gyerekek öt gabonából készült rizst gyűjtenek különböző háztaktól, annak elfogyasztásától pedig betegségmegelőző és szerencsehozó hatást remélnék. A *chultarigi* rituális koreai kötélhúzás, amelynek kimenetelét az évi termésre vonatkozó előjelnek tekintik.

jelenlétét vonta maga után. Emiatt a számos szalmakazlat felhalmozó, gazdag házaknál valószínűleg a bálákat fészekrakó helyként használó kígyók száma is több volt. Előfordulhatott az is, hogy a házakba tévedő állatok az emberek szeme előtt vagy táplálékszerzés céljából a pajtához és fészkerhez hasonló, elzárt helyekre bújtak. A fentiek alapján láthatjuk, hogy a népi hitvilágban az *őp* istenség lakhelyének tekintett házrészek, illetve az istenséget szimbolizáló tárgyak megegyeznek a valóságban a házba költözött állatok élőhelyeivel, illetve annak mintájára alakították ki őket: a háztető eresze alatti terület, a fészker, a raktár, a rizstároló urna, a rizseszsák, a gabonahalom, a szalmakazal és a farakás.

Mivel a jómódú házakban az elraktározott gabona is sok volt, ennek megfelelően a gabonát dézsmáló rágcásalók és egyéb kártevők száma is nagyobb lehetett. A rágcásalókon élő kígyók természetes módon a prédában gazdag helyekre gyűlnek, nem csoda ezért, hogy a gabona közelében gyakran jelentek meg kígyók, amelyek a kártevőkre vadászva védelmezték a gabonát. A lakóházak meghatározott helyeire betelepülő állatok valószínűleg azért válhattak a jólétért felelős istenség megjelenési formájává, mert a gazdag házak raktáraihoz hasonló, gabonában bővelkedő helyeken gyakran lehetett találkozni velük. Az *őp* kultuszban a szalmagúla, illetve az agyagurna (rizsesurna) pedig azért válhatott az *őp* istenséget szimbolizáló tárggyá, mert ehhez hasonló helyeken a valóságban is gyakran lehetett kígyót találni.

Ha a házra rossz év köszöntött, és így a gabona megfogyatkozott, akkor természetes módon a szalmabálák száma is csökkent. Az egerek, rovarok és fecskék táplálék híján továbbálltak a táplálékban bővelkedő gazdag vagy az adott évben jó terméssel rendelkező házakhoz. A kártevők eltűnése, valamint a szalmakazlak számának csökkenése egyben a kígyóhoz hasonló hasznos állatok életfeltételeinek romlását is jelentette, ennek következtében ezek a kedvezőbb feltételekkel rendelkező helyek irányába mozogtak. Ezt a jelenséget megfigyelve az emberek úgy értelmezhatték, hogy az *őp* istenség távozása okozza a ház romlását, míg a jómódú ház az *őp* beköltözésének köszönheti gazdagságát. A gabona és rizsszalma tehát nemcsak a mindennapi élet során, de a hiedelemvilágban is rendkívül fontos szerepet töltött be, amely az *őp* kultusszal szoros összefüggésben állt.⁹

A modernizáció, a materiális világkép, a kereszténység terjedése, valamint a hagyományos házstruktúra átalakulásának következtében más koreai házi istenségek kultuszához hasonlóan az *őp* kultusza is nagyrészt eltűnt a gyakorlatban. A koreai kutatók terepkutatási anyagai azonban a kilencvenes, sőt még a kétezres évek elejéről is rendelkezésre állnak, ami arról tudósít, hogy ha hanyatló formában is, de a kígyóistszetelet egészen a közelmúltig fennmaradt.

⁹ Gim 2016: 100–117.

Kígyókultusz Cheju szigetén

Koreán belül különösen szembetűnő Cheju szigetének kígyókultusza. Erre vonatkozóan nemcsak számos írásos feljegyzés maradt ránk, de szóbeli hagyomány útján az adott istenségek tiszteletének kezdetét elbeszélő eredettörténetek, úgynevezett *ponp'uri*-k ('az eredet feltárása') is rendelkezésre állnak.

A történeti jelentőségű helyrajzi művek közül említést érdemel a *Cheju p'ungt'orok* 제주풍토록 (濟州風土錄, 'Cheju helyrajzi feljegyzései', a Chosŏn-kor közepe), a *Cheju p'ungt'ogi* 제주풍토기 (濟州風土記, 'Cheju helyrajzi leírása', XVII. sz.), valamint a *T'amnaji* 탐라지 (耽羅志, 'Tamna helyrajza', 1653).

A Kim Chŏng 김정 (金淨, 1486–1521) által írt *Cheju p'ungt'orok*ban a következő feljegyzést találjuk: „Helyi szokás szerint igen félik, és istenségment tiszteleg a kígyót. Ha megpillantják, akkor alkoholos itallal áldozva imádkoznak hozzá. Sem elűzni, sem megölni nem merik.”¹⁰ Az Yi Wonjin 이원진 (李元鎭, 1594–1665) által összeállított *T'amnaji* megerősíti, hogy Cheju „földjén nagyon sok a kígyó, ha lakosai szürke kígyót látnak, akkor Ch'agwi 차귀 (遮歸) istenségének tekintik, megölését pedig tabunak tartják”.¹¹ Ch'agwi a Cheju városhoz tartozó Kosan-ri körzet egykori faluvédő szentélyének a neve. Az elnevezés eredetét sokan a „kígyódémon” kifejezésre vezetik vissza.¹² Továbbá, az Yi Kŏn 이건 (李健, 1614–1662) által írt *Cheju p'ungt'ogi*-ban a következő feljegyzést olvashatjuk: „A szigeten élők, ha bármilyen kígyót meglátnak, akkor *pugun* (부군, 府君) istenségnek¹³ nevezik, és minden esetben hántolt rizst és tiszta vizet hintve imádkoznak hozzá. Semmiképpen nem ölik meg.”¹⁴

A cheju-i kígyótisztelet egyik jellegzetessége, hogy az őshonos, cheju-i istenségek mellett nagy számban találunk olyanokat, amelyeknek a kultusza a szigeten kívülről érkezett. Emellett, a cheju-i kígyótiszteletben markánsabban fellelhetők az őstisztelet vonásai, mint a félszigeten, ahol az őstiszteletet a konfucianizmus összeglétele határozta meg. Fontos megemlíteni ugyanakkor, hogy Cheju esetében az „ős” megnevezés nem minden esetben jelent vérségi köteleket az istenséggel. A család olyan védőszellemeit is így nevezik, amelyeket

¹⁰ 俗甚忌蛇 奉以爲神 見卽呪酒 不敢驅殺. *Cheju p'ungt'orok*, Koreai Klasszikusok Központi Adatbázisa: <http://db.itkc.or.kr> (Utolsó letöltés: 2019. május 12.) (Kang 2016: 206).

¹¹ 地多蛇 若見炭色蛇 則以爲遮歸之神 禁不殺 (Kang 2010: 2).

¹² Többek között Akiba Takashi 秋葉陸, a koreai folklór egyik korai japán kutatója. A nevet ilyenkor a 蛇鬼 kínai írásjegyekre vezetik vissza, amelyeknek standard koreai kiejtése *sagwi*. A Ch'agwi-szentély nevét a 遮歸 írásjegyekkel írják jelenleg (Chin 1978: 110).

¹³ A név magyarázatára lásd „A cheju-i történelem a kígyóistenségek eredettörténeteinek tükrében” című fejezetet.

¹⁴ 島人則勿論蟒蛇 見之 輒謂之府君神靈 必以精米淨水 灑而祈之 切不殺害. *Cheju p'ungt'ogi* (online) (Kang 2016: 206).

a múltban egy vérrokon ős kezdett tisztelni, majd annak kultusza generációról generációra az utódokra szállt. Az ilyen istenségek tisztelete szoros kapcsolatban áll az őskultusszal, és többnyire a család jólétéért, a családi üzlet vagy foglalkozás virágzásáért felel.

A félsziget *öp* kultuszával szemben a szigeten a kígyó házvédőistenség-funkciója mellett a mai napig megfigyelhető a közösség faluvédő istenségeként való szerepköre is. A szigeten ezért kígyó alakú istenségeknek emelt szentélyeket is találunk, amelyek eredete gyakran egy adott család ősként tisztelt kígyószellemére vezethető vissza. A cheju-i kígyótisztelet összességében sokkal összetettebb jelenség, mint jelenleg a szárazföldön megfigyelhető *öp* kultusz, és nagy vonalakban a következő hiedelmekre bonthatjuk fel:

1. A Kimnyöng-barlang (Kimnyöng-gul 김녕굴, 金寧窟) legendája¹⁵
2. Ch'ilsöng hit 칠성 (七星)
3. A T'osan Yödüret-szentély (T'osan Yödüret-tang 토산 여드렛당, 토산 여드렛堂) kultusza¹⁶
4. A Ch'agwi-szentély (Ch'agwi-dang 차귀당, 遮歸堂) kultusza¹⁷

A legtöbb forrás a *ch'ilsöng* hitről és a T'osan falubeli Yödüret-szentély kultuszáról áll rendelkezésre, ezért a jelen tanulmány elsősorban ezeket mutatja be, ám a cheju-i történelemről szóló részben említést teszek a másik két hiedelemről is, amelyeknek mára már csak az emléke maradt meg.

A cheju-i *ch'ilsöng* hit

A szigeten *ch'ilsöng* 칠성 (七星) vagy *pugun ch'ilsöng* 부군칠성 (府君七星, illetve 富君七星)¹⁸ néven ismert kígyószellemet háromféle formában tisztelik: egy adott családban ősként tisztelt istenségként, egy adott falu szentélyében kollektíven tisztelt védőistenségként, valamint a sziget minden háztartásában általánosan tisztelt istenségként. Hozzá kell tennünk ugyanakkor, hogy ezek a kategóriák nem különülnek el élesen, mivel gyakori, hogy egy család ősenek kultusza kibővül, ezért a falu szentélyében kollektíven is elkezdnek számára szertartásokat rendezni; ahogy az is előfordul, hogy egy adott szentély istenségének kezdenek el általánosan minden háznál áldozni.

¹⁵ Más néven Sagul 사굴 (蛇窟), azaz 'Kígyó-barlang'.

¹⁶ Sögwip'o-shi P'yosön-myön T'osan-ri.

¹⁷ Cheju-shi Han'gyöng-myön Kosan-ri. Jelenleg: Tangmogit-szentély (Tangmogit-tang 당목잇당, 당목잇堂).

¹⁸ A *ch'ilsöng* kifejezés szó szerinti jelentése 'hét csillag', amely a Göncölszekér koreai elnevezése. A Cheju-szigeti kígyótisztelet és a Göncölszekér kultuszának összefonódásáról lásd a tanulmány utolsó fejezetét.

A *ch'ilsöng*gal mint össel kapcsolatos *ponp'uri*-k és legendák között említhetjük a következőket:¹⁹

- *Ko Taejang pon* ('Ko Taejang eredettörténete')
- *Sönül-ri An p'an'gwan Cheju p'an'gwan pon* ('A Sönül falubeli An bírósága, Cheju bírájának eredettörténete')²⁰
- *Yi-ch'it chosang pon* ('Az Yi család őseinek eredettörténete')
- *Haengwon-ri Im-daek chosang* ('A Haengwon-falubeli Im család őse')
- *Ongp'o-ri Chindo halmang chosang* ('Az Ongp'o falubeli Chindo-nagyanya őse'),²¹
- *Urengi Shin-ssi chosang ponp'uri* ('Az Urengi falubeli Shin nemzetség őseinek eredettörténete')²²

¹⁹ Összesen kilenc *ponp'uri*-t és legendát jegyeztek fel, amely a *ch'ilsöng* adott család őseként való tiszteletének eredetéről szól. A felsoroltakon kívül ide tartozik még a *Naju kiminch'ang chosang pon* 나주 기민창 조상본 (羅州饑民倉祖上本, 'A naju-i élelmiszersegély-hivatal istenének eredettörténete') is, amelyet a szentélyben tisztelt istenségeknél mutatok be. Ebben az esetben egyszerre családi ősként és a faluban kollektíven tisztelt *ch'ilsöng* istenségről van szó.

²⁰ A *Sönül-ri An p'an'gwan Cheju p'an'gwan pon* 선율리 안판관 제주판관본 (善屹里安判官濟州判官本) azt meséli el, hogy ugyanazt a *ch'ilsöng* őst egymást követően két család is szertartásokkal tisztelte. Története röviden a következő: Andongból Cheju-ra költözött három fiútestvér, majd itt találkozott a *ch'ilsöng*gal. A legkisebb fiú őseként fogadta el a kígyót, amelynek következtében nemcsak meggazdagodott, de hivatalt is szerzett. Hiába lett azonban Cheju bírójára, a fiú egyre csak panaszkodott alacsony hivatala miatt. A *ch'ilsöng* őse rossz néven vette ezt, ezért amikor a Ko klánbeli Ko Taejong sámán a házban szertartást végzett, a kígyó annak zsákjába bújva elhagyta a házat. A fiú ezek után elszegényedett, a Ko család pedig meggazdagodott. A *Ko Taejang pon* 고대장본 (más néven *Ko Taejong ponp'uri* 고대정보풀이, 高大靜本풀이) ugyanezt a történetet meséli el a Ko család, illetve a híres sámán, Ko Taejong szemszögéből (Kang 2016: 198).

²¹ A *Haengwon-ri Im-daek chosang* 행원리 임택 조상 (杏源里林宅祖上) és az *Ongp'o-ri Chindo halmang chosang* 옹포리 진도 할망 조상 (瓮浦里珍島할망祖上) egymáshoz nagyon hasonló történetet mesél el: a hajótulajdonos Im család, illetve Chang család őse gabonával megpakolt hajóval utazik haza Cheju szigetére, ám a tengeren veszedelembe kerülnek. Egy nagy kígyó jelenik meg, amely betömi a hajón keletkezett léket. Cheju szigetére érkezve az egyes családok egy nőtagja (többnyire a nagyanya) felszólítja a kígyót, hogy amennyiben született ősiük, akkor küsszon a szoknyájába. Mikor a kígyó így tesz, a gabonarakárban vagy a hátsó udvarban egy kövekkel körülkerített fában kezdik tisztelni, a család pedig hamarosan meggazdagodik. Az *Yi-ch'it chosang pon* 이칫조상본 (李칫祖上本) is hasonló történetet mesél el az I család őseről, ám ebből hiányzik a tengeri veszedelem eleme: a kígyó egyszerűen a szállított gabonából kerül elő (*Chejudo muga ponp'uri sajön* 1991: 696).

²² *Urengi Shin-ssi chosang ponp'uri* 우랭이 신씨 조상 본풀이 (牛嶺이愼氏祖上本풀이): A Shin családbeli nagyapa kender- és gyapotkereskedőként járta a vidéket, mikor Shiri faluba érve felelevenítette régi kapcsolatát egy ismerős asszonnyal. Minden áruját a nőnek adta, mire az viszonzásul bőségesen ellátta gabonával. Mikor hazatérve kibontotta a gabonaszákot, egy kígyót talált benne. *Ch'ilsöng* ősként kezdte tisztelni, így meggazdagodott, és élete végéig jólétben élt. Urengi falu Uryöngi falut jelöli (Kang 2016: 201–202).

- *Kwi todŭn paeyŏm* ('A füles kígyó')²³
 – *Yang Tonŏ-ne chosang* ('Yang Tonŏ családjának őse')²⁴

A fenti eredettörténetek mindegyike azt meséli el, hogyan kezdték el egy családnál ősükként tisztelni a kígyószellemet. A történetek váza a következő: A család egy őse kígyót talál, majd meggazdagodik, miután szertartásokkal tisztelni kezdi az állatot. A történetekben több ismétlődő motívumot is fellelhetünk. Először is, az a motívum, hogy a kígyó többnyire valamilyen gabona közül kerül elő, vagy a gabonarakárban áldoznak neki, a kígyó és a gabona közötti szoros kapcsolatot jelzi, tehát a termékenységgel összefüggő egyfajta gabonaistenségről beszélhetünk. Másodsor, az a jelenet, amikor a család egy nőtagja szoknyájába bugyolálja a kígyót az istenségnek mint összellemnek a szerepét erősíti meg. Harmadszor, az az elem, hogy a kígyó ősként való elismerése a család meggazdagodását vonja maga után, megerősíti, hogy a kígyó alakú istenség a vagyoniért, bőségért és jólétért felel. A füles kígyó és a Sönül falubeli An bíró eredettörténetén keresztül azt is megtudhatjuk, hogy amennyiben a kígyót nem megfelelően tisztelik, az akár el is hagyhatja a házat. Ebben az esetben természetesen a szerencse is elhagyja a családot.

A fent felsorolt elemek egyedül a kissé eltérő cselekménnyel rendelkező, Yang Tonŏ családjának őséről szóló történetben nem jelennek meg markánsan, ám ez az a történet, amelyben a legközvetlenebb összefüggés fedezhető fel az őskultusszal: a kígyót a konfuciánus megemlékező szertartásért (*chesa* 제사, 祭祀) cserébe, hálából adja ajándékba a család egyik őse.

Végül azt is érdemes megemlíteni, hogy több történetben a kígyó külső helyről származik: egy másik családtól, faluból vagy a szigeten kívülről kerül a családhoz. A Sönül falubeli An bíró eredettörténetének esetében a kígyó ugyan nem a szigeten kívülről származik, de a történetben szereplő testvérek a sárkánytiszteletről, illetve az *ŏp* kultusz sajátos formájának tekinthető *yongdanji-*

²³ *Kwi todŭn paeyŏm* 귀돌은 배염: A történet a Shin család meggazdagodását beszéli el. A nagyanya egy nap kölest kért kölcsön a Shihŭng falubeli aljegyző házától. Hogy a kölest malomkövön megőrölhesse, egy gyékényszőnyegre öntötte ki a gabonát, mire egy füles kígyó bukkan elő a zsákból. A nő a szoknyájába bugyolálta a kígyót, majd a gabonarakárban kezdte tisztelni. Ennek következtében a Shin család meggazdagodott, az aljegyző családja viszont tönkrement (Hyeon 1980: 851–853).

²⁴ *Yang Tonŏ-ne chosang* 양돈어네 조상 (梁돈어네祖上): A Kwangnyŏng-riben élő Yang Tonŏnak három felesége volt. Egy nap megemlékező szertartást akart tartani elhunyt apjának, ezért felkereste az első feleségét. Miután az asszony elutasította, a második feleségéhez fordult, aki egy kifogással szintén megtagadta, hogy áldozati ételeket készítessen. A harmadik feleség egyszerű étellekkel, ám odaadó szívvel készítette elő a szertartást, ami annyira megnyerte az őt (elhunyt apósának) tetszését, hogy a babpasztás urnára egy kígyót helyezett. A kígyó később nagy vagyont és szerencsét hozott a házra (Kang 2016: 201–202).

tiszteletről híres Andongból származnak, ezért a kígyó alakú istenségek tisztelete nem lehetett ismeretlen a számukra.

Két *ponp'uri*-ban a kígyó a tengeri veszedelemben is segítséget nyújt az embereknek. Ezekben a történetekben a család ősei tengeri kereskedelemmel foglalkozó hajótulajdonosokként jelennek meg, így a *ch'ilsöng* ős a foglalkozással járó nehézségek elhárításában segédkezve is hozzájárul a család virágzásához. Nagyon hasonló a történetvezetése azoknak a *ponp'uri*-knak, amelyek egy adott faluvédő szentélyben tisztelt istenség eredetét mesélik el.

Ezek között említhetjük a Choch'ön-ri körzetben található Saek'ot-tang 새콧당 (새콧堂) istenét, amelynek eredettörténetét a *Naju kiminch'ang chosang pon naju giminchang chosangbon* (羅州饑民倉祖上本, 'A naju-i élelmiszersegély-hivatal istenének eredettörténete') örökítette meg: a Choch'ön-ri-ben élő An család feje éhínség idején a szárazföldre utazott, hogy a naju-i segélyhivaltól gabonát szerezzen. A visszaúton hajója léket kapott, ám egy az árbócon lemászó, nagy kígyó a lyukat betömve megmentette az utazókat. Cheju-ra visszaérkezve az An család saját ösévét akarta fogadni a kígyót, ám az a családtól külön telepedett le, ahol szentélyt emelve neki az egész falu tisztelni kezdte. A szentélybe járók családjuk védőisteneként otthonukban is tisztelték az istenséget, a szentélyben pedig a halászhajók és a bűvárnők biztonságáért mutattak be neki áldozatot.²⁵

Egy másik szentély a Cheju városbeli Oedo-dong körzet Turibillet-szentélye (Turibillet-tang 두리빌렛당, 두리빌렛堂), amelynek eredettörténetét a *Oedo Turibillet-tang ponp'uri* 외도 두리빌렛당본풀이 ('A oedoi Turibillet-szentély eredettörténete') örökítette meg.²⁶ A történet nagyon hasonló a Saek'ot-tang történetéhez abban, hogy egy veszélybe került, gabonaszállító hajót az árbócon lemászó kígyó menti meg. Egy Kim Tongji nevű ember ezért kezdte tisztelni az istenséget, amelynek később a jó fogásért felelős faluvédő istenként is áldozni kezdtek.

A fenti két történetben több közös pontot is felfedezhetünk. Először is, mindkét esetben a félszigetről származó kígyószellemről van szó, amely szoros

²⁵ A szentélyből mára már csak egy alig 2 méteres kőfaldarab maradt meg.

²⁶ Miután Yi helytartó megölte a Kimnyöng-barlang kígyóját, egy fehér szakállú embertől álmában azt a figyelmeztetést kapta, hogy azonnal térjen vissza a félszigetre, mert a kígyó boszúra készül. A helytartó azonnal hajóra szállt, ám elkésett: mire hazaért, a fiai már meghaltak. Hálából a vele együtt utazó két cheju-i hivatalnoknak gabonát ajándékozott, a visszaúton azonban a két férfi hajója léket kapott. Egy nagy kígyó az égből alászállva betömte a lyukat, megmentve ezzel az utazókat. Az egyik férfi felesége felszólította a kígyót, hogy kússzon a szoknyájába, ha azt szeretné, hogy ösükként tiszteljék. Így is történt, ám a kígyó egy idő után otthagya a családot, és egy külön helyen építettek neki szentélyt (Kang 2016: 202). Maga a szentély egy különleges, kör alakú, lapos sziklaív a tengerparton, amely a szentélyek legősibb formáját, a természeti tárgy alakját mutatja. Yi helytartóról és a mítosz történeti háttéréről lásd „A chejui történelem a kígyó-istenségek eredettörténeteinek tükrében” című fejezetet.

kapcsolatban áll a gabonával. Emellett, mindkét történetben egy adott család ősenek tisztelete bővült ki és fejlődött egy egész közösség kultuszává. Szembetűnő még a család foglalkozásával összefüggő, a hajózás biztonságára felügyelő szerepkör. Az istenség tiszteletének széles körű elterjedése valószínűleg azzal áll összefüggésben, hogy a halászfalvak egész közösségét érintő hatalma volt.

A Cheju valamennyi családjánál általánosan tisztelt kígyóistenség eredettörténete *Ch'ilsöng ponp'uri 칠성본풀이* (七星本풀이) néven ismert, és 11 változatban maradt fenn. A történet vázlata a következő:

A Chang országbeli Chang Söllyong és a Song állambeli Song Söllyong házaspárként élt, ám nem született gyermekük. Gyermekeikért a Göncölhöz (egy- változatok szerint Buddhához) fohászoktak, ennek köszönhetően végül egy leánygyermekük született, akit Ch'ilsöngnek ('Hét csillag', azaz 'Göncöl') neveztek el. Mikor a lány hét éves lett, a szülők hivatali ügyben elutaztak, a lányt pedig egy szolgáló gondjaira bízva a szobájába zárták. A magányos lány a házból kiszökve szülei keresésére indult, majd útközben találkozott egy buddhista szerzetessel, akitől várandós lett. Szülei az esetet megtudva mérgükben egy kődobozba zárták a lányt, majd a tenger hullámaira bízta a sorsát. A doboz Cheju szigetére sodródott, ahol Hamdök partjainál hét gyöngyhalász asszony találta meg. Amikor az asszonyok felnyitották a doboz tetejét, abban nyolc kígyót találtak: egy anyakígyót és a hét lányát (egy- verziók szerint hét kígyót: az anyát és hat lányát). A bűvárnők irtózatukban elűzték a kígyókat, ám erre hamarosan mind súlyosan megbetegedtek. Egy sámánszertartás fényt derített arra, hogy mindez azért következett be, mert nem tisztelték az idegenből jött istenségeket. Hogy a kígyók kedvében járjanak, szentélyt emeltek a tiszteletükre, ahol felajánlásokkal engesztelték ki őket. Ezt követően az asszonyok nemcsak felépültek a betegségükből, de nagy vagyonra is szert tettek. A kígyók ezután elhagyták a falut, és Cheju városa felé vették az irányt, ahol egy Song Taejong 송대정 (宋大靜) nevű ember felesége a házában kezdte tisztelni őket. Egy idő után végül minden kígyónak kijelöltek egy meghatározott helyet a lakóházban vagy a sziget különböző közigazgatási hivatalaiban, ahol ezután szertartásokkal áldoztak nekik.²⁷

Ebben a történetben is figyelemre méltó motívum az, ahogy a kígyók adott családokkal és egyénekké rituális kapcsolatot alakítanak ki, majd ennek köszönhetően a szóban forgó személyek meggazdagodnak. A történet ugyanakkor a *ch'ilsöng* hitnek a Hamdök körzetből Cheju város felé történő terjedéséről is tanúskodik. Emellett, az is árulkodik a kígyóistenség természetéről, hogy amíg a gyöngyhalász asszonyok nem tisztelték őket, addig szerencsétlenséget küldött rájuk.

²⁷ *Chejudo muga ponp'uri sajön* 1991: 146–161; Hyeon 1980: 419–431.

Amint láthattuk, a *ch'ilsöng* nevű istenség egyszerre tölti be egy adott család összellemének, egy adott szentély istenségének, illetve a szigeten minden háztartásban, általánosan tisztelt istenségnek a szerepét. Mint összellem egy adott család otthonában áldoznak neki, a család jólétéért és üzleti sikeréért felel, emellett gabonaisten természettel rendelkezik. Közösségileg tisztelt, faluvédő istenként a tengerrel összefüggő foglalkozások biztonsága és virágzása tartozik a felügyelete alá. Mint általános istenség minden háznál tisztelik, és természetét tekintve a házvédő szellemek kategóriájába sorolhatjuk. Azaz a hiedelem szerint a lakóház vagy épületek megadott pontján lakozik, a ház nyugalma, biztonságára vigyáz, valamint bőségisten természettel bír.

Az utóbbi esetben a *ch'ilsöng* istenséget két különböző entitásnak tekintik a házban. Az egyiket *anch'ilsöng* 안칠성 (안七星, 'belső *ch'ilsöng*'), a másikat *patch'ilsöng* 밭칠성 (밭七星, 'külső *ch'ilsöng*') néven ismerik. Úgy tartják, hogy a kettő anya-lánya viszonyban áll egymással: az *anch'ilsöng* az anyakígyó, a *patch'ilsöng* pedig a legkisebb lánya. Az *anch'ilsöng*nek a ház gabonaraktárában áldoznak, míg a *patch'ilsöng*nek a ház hátsó udvarában szalmából kis gúlát (*ch'ilsöngnul* 칠성놀, 七星놀) emelnek, amelybe egymásra támasztott tetőcserepek közé gabonát helyeznek. Érdeemes megemlíteni, hogy a *patch'ilsöng* mibenlétét, illetve a vele kapcsolatos rítusokat a szárazföldi őphoz hasonlóan a titokzatosság homálya övezi. Míg falusi terepmunka során az *anch'ilsöng*ről viszonylag könnyen szerezhető információ, a *patch'ilsöng*ről nemcsak, hogy ritkán hallani, de még nehezebb a tiszteleti helyére vonatkozóan közvetlen megfigyeléseket végezni.²⁸

A raktárban tisztelt *anch'ilsöng*ot a 60-as évek modernizációs mozgalmáig a legtöbb házban tisztelték Cheju-n, míg a szalmagúlában tisztelt *patch'ilsöng*ot csak azok, akiknél ez egy őstől rájuk maradt hagyomány volt. Ma már Cheju-n is ritkán látni a *patch'ilsöng*nek emelt szalmagúlát. Sokan felhagytak a kígyó alakú *ch'ilsöng* kultuszával, és a buddhista templomok Göncölnek emelt oltárára helyezték át a tiszteletét.

Abban az esetben, ha a *ch'ilsöng*ot ősisistennek tartják, Chosang-gutnak 조상굿 (祖上굿) nevezett, samanikus szertartással tisztelik. A Chosang-gut során az adott házban tisztelt *ch'ilsöng* ős *ponp'uri*-ját ismétlik újra és újra. A faluvédőként tisztelt *ch'ilsöng*nek emelt szentélyben a rítusra kijelölt napon végeznek szertartást, amelyen eléneklik az istenség történetét és eredetét is. Az *anch'ilsöng*nek és a *patch'ilsöng*nek mint általános istenségeknek az új év beköszöntével, az összes istenségnek közösen rendezett szertartás keretében, egyszerű sámánrítussal áldoznak (*ch'ilsöngbinyööm* 칠성비념, 七星비념). Ilyenkor a *ch'ilsöngnul*ban elhelyezett gabonát frissre cserélik, és szalmagúlából

²⁸ Kang 2016: 211–213.

is újat készítenek. Háztartástól függően előfordul, hogy eléneklik a *Ch'ilsöng ponp'uri*-t is. Ezen kívül a *Ch'ilsöng ponp'uri* elhangzik a Kaktobinyömben 각도비념 és a Ch'ilsöngsaenamgut 칠성새남굿 (七星새남굿) során is. A Kaktobinyömben általában a *kutok* végén, a családban tisztelt házi istenségekhez fohászkodó, az ő tiszteletükre végzett szertartásrész. A Ch'ilsöngsaenamgut ezzel szemben egy olyan különleges *kut*, amelyet a *ch'ilsöng* istenség halálával összefüggésben kialakult betegségek meggyógyítására rendeznek. A *kut* során a *ch'ilsöng*ot szimbolizáló alakot, egy papírkígyót készítenek, amelynek a szábjába 7 rizsszemet tesznek, majd rizzsel és nyers tojással együtt doboz alakú fonott kosárba helyezik.²⁹

A fenti leírás alapján láthatjuk, hogy a Cheju szigeti *ch'ilsöng* istenség igen hasonló természetű a Koreai-félszigeten tisztelt *öphoz*: az otthonra vigyázó háziszellem, amely gabonaisten és vagyont felügyelő istenségtermészettel bír. Emellett a családok egy részénél a család őséneke is tekintik, bizonyos esetekben pedig egy adott szentély istenségeként is szolgálhat. Érdemes megemlíteni, hogy mind a *Ch'ilsöng ponp'uri*, mind az ősiszének eredettörténeteinek egy részében a kígyó a szigeten kívülről származik, és ez a koreai szárazföld kígyókultuszának Cheju-ra való áttérjedésére utalhat. A következő részben erre látunk egy másik példát.

A T'osan Yödüret-szentély kultusza

A T'osan 토산 (兔山) falubeli Yödüret-szentély,³⁰ más néven T'osan-szentély, jó példa az adott istenséggel különleges kapcsolatban álló csoport által ápolt kultuszra. Úgy tartják, hogy a T'osan falubeliek a kígyószellemklán (*sagwi* 사귀, 蛇鬼) tagjai, akik a cheju-i lakosság többi tagjától eltérő hiedelmekkel és szokásokkal rendelkeznek. A t'osaniak számára kötelező érvényű hitről van szó, mivel úgy tartják, hogy ha felhagynak az istenség tiszteletével, akkor a családot különböző szerencsétlenségek érik. A Yödüret-szentélyhez kötődő hit örökletesen hagyományozódik a család nőtagjai között. Amennyiben a környékről származó nő egy másik vidéken élő férfival házasodna össze, a férfi családjának az új feleséggel együtt az itteni kultuszt, tehát a kígyóisten tiszteletét is feltétlenül át kell venni, az emberek ezért általában kerülnek az itteni nőkkel kötött házassá-

²⁹ Kang 2016: 217–219.

³⁰ T'osan Yödüret-tang 토산 여드렛당. A szentély neve kínai írásjegyekkel: 兔山八日堂. A név nyolc napra utal, amely onnan ered, hogy a szentélyben eredetileg a hatodik és tizenegyedik hónap 8., 18. és 28. napján mutattak be rendszeresen szertartást, azaz olyan napokon, amelyekben szerepel a 8-as szám.

got.³¹ Egy történet szerint valamely vőlegény egyszer elásta a menyasszonnyal együtt a falujába érkezett kígyót, amelynek következtében T'osan lakosai megbetegedtek.³² A falu barlanghoz hasonló szentélye mellett a T'osan falubeliek az istenséget az otthonukban is tisztelik: ilyenkor barlanghoz hasonló, cseréporítású házi szentély készítenek az udvar hátsó részén. A T'osan Yödüret-szentélynek is ránk maradt az eredettörténete, amely a következőképpen szól:

Az istenség eredetileg a Naju városbeli Künsöng-hegyről (Künsöng-san 錦城山) származik.³³ A nagy hatalmú istenség miatt a Naju-ba kinevezett helytartók sorra meghaltak, vagy elbocsátották őket, ezért végül senki nem akart már a városba kinevezést kapni. Egy nap végül egy hivatalnok mégis önként vállalkozott a feladatra. Amikor az új helytartó hivatalába igyekezve elhaladt az istenség hegye előtt, a beosztottja figyelmeztette, hogy szálljon le a lováról. A helytartó azonban figyelmen kívül hagyta az intést, ezért a ló megsántult, és nem tudott tovább menni. A helytartó nyomban sámánt hívott, hogy megidézze az istenséget, mire az először fiatal lány, majd hatalmas kígyó képében jelent meg előtte. A férfi levágta a kígyót, ám annak szelleme nem halt meg, hanem arany és jáde *badukkövekké*³⁴ változva a fővárosba, Hanyangba (a mai Szöulba) menekült. A *badukköveket* a cheju-i Kang, Han és O hivatalnokok találták meg, akik azért érkeztek, hogy helyi terményeket ajándékozzanak a királynak. A három férfit nagy szerencse érte, amíg maguknál tartották köveket, a hazaút előtt azonban eldobták őket, mire a hajójuk szélesend miatt nem tudott kifutni a tengerre. A hajósok sámánszertartást rendeztek, hogy megtudják a különös jelenség okát, ennek köszönhetően kiderült, hogy mindennek a kígyóistenség az okozója. A sámán tanácsára szertartással áldoztak a *badukköveknek* – amelyeket titokzatos módon megtaláltak a hajón –, ennek hatására pedig valóban elhárult a baj. Ahogy Cheju-ra érkeztek, az istenség fiatal lány alakját öltötte magára, majd köszöntötte Maengho asszonyt, a helyi faluvédő istent, és kérte, hogy az jelöljön ki egy tiszteleti helyet a számára. Maengho asszony T'osanba küldte az istenséget mondván, hogy a többi településnek már mind van védőistene. Az istenség tehát T'osanba költözött, ám mivel senki nem mutatott be neki áldozatot, haragra gerjedve megmutatta erejét: partközelen elsüllyesztett egy japán kalózhajót, amelynek utasai a szigeten partra szállva halálát okozták Kang hivatalnok lányának és a szolgálójának. A lány nyughatatlan szelleme megszállta, és halálos örületbe kergette Han hivatalnok lányát, akit csak azután sikerült meggyógyítani, hogy egy sámán szertartás keretében megszabadította

³¹ Chin 1978: 17.

³² Kang 2010: 17.

³³ Naju 나주 (羅州) város Chöllanam-do egykori székhelye. Mielőtt Cheju önálló tartományi státuszra tett szert, ennek a területnek az adminisztrációs hatásköre alá tartozott.

³⁴ A kínai *weiqi* 圍棋 és a japán *go* 碁 koreai változata.

az események következtében őt sújtó „keserúségtől” (*ko* 苦, 苦). Ezután a Kang, Han és O család közösen szentélyt épített az istenségnek, akit emellett a családjukat védelmező ősiszenként saját házukban is tisztelni kezdtek.³⁵

A történet annak a folyamatát írja le, ahogyan egy a félszigeten megszakadt hagyomány – a naju-i kígyóisten kultusza – Cheju szigetére átkerülve tovább élt. A hit a Chosön-korban került a szigetre, amikor az egyéb hiedelmek iránt intoleráns konfucianizmus hatására a Künsöng-hegy istenének kultusza kiszorult a félszigetről. Figyelemre méltó az istenség hatalmas erejéről szóló leírás, valamint az a képessége, hogy szerencsétlenséget (tengeri katasztrófát, illetve betegséget) képes okozni, amennyiben nem tisztelik megfelelően.

A T’osan Yödüret-tang istenségének tartott szertartások között találjuk a falusiak által évente a szentélyben megrendezett Cheilch’igi-t 제일치기, az egy személy által, valamilyen betegség meggyógyításáért a szentélyben végzett Koltürigi-t 골들이기, valamint az adott család házánál végzett, ám a szentély istenének tartott Ponhyangp’uri-t 본향풀이 (本鄉풀이). Kim Dong Seop 김동섭 az utóbbiról részletes beszámolót készített. A kutató által terepmunka során megfigyelt szertartást egy betegség meggyógyításáért végezték egy családnál. A betegségről úgy gondolták, hogy azt a T’osan-szentély istensége okozta. Az áldozati asztal előkészítése után rituálisan meghívták az istenséget a szertartásra, az áldozati ételek elfogyasztására buzdították, majd a *ponp’uri* előadása következett. Ezután a szertartás a Pangulp’um 방울품³⁶ fázisba lépett, amelynek során nagy szerephez jutott egy *pangulch’in* 방울친 nevű, 3–4 *ch’ök* 척 (尺, kb. 91–121 cm) hosszúságú, fehér szövetdarab, amely az istenség jelképéül szolgált. A szertartás során az anyagot a beteg testéhez érintették, majd kioldották az anyagon lévő, „keserúséget” (*ko*) szimbolizáló csomókat, illetve a beteg teste köré csavarták a hosszú anyagdarabot. Úgy tartják, hogy a Pangulp’um szakasz a *ponp’uri*-ban betegségbe esett lány száján keresztül megszólaló istenség útmutatása alapján zajlik. Ezt követően a Kallyongmőri naenollim 갈룡머리 내놀림 nevű részben a *pangulch’in*ből kígyóalakot formáztak, amelynek a szájába tojást helyeztek. A *kut* során szembetűnő az istenség kettős természetének megjelenése: mielőtt az istenséget a *kut* végén elbúcsúztatnák, annak szerencsétlenséget okozó aspektusát meghátrálásra készítetik, a szerencsét, jólétet hozó aspektusát pedig mint *ch’ilsöng* istenséget vallásos tisztelet tárgyává teszik a házban. Ezen a folyamaton keresztül szimbolikusan kapcsolatot teremtenek a *ponp’uri*-ban szereplő régi, valamint az aktuális probléma, vagy „keserúség” között, majd rituálisan oldják ezt, ily módon próbálva helyreállítani a rendet.³⁷

³⁵ *Hanguk minjokmunhwa taebaekkwajajön*, „T’osan-ri Yödüret-tang” 토산리 여드렛당 (兎山里) szócikk (online).

³⁶ Forrástól függően a rítuszszakasz nevének egy másik írásmódja is szerepel: 방울품.

³⁷ Kim 2002: 257–269.

Az istenség gyakran jelenik meg kígyóalakban, ám alapvetően nőneműnek tartják, aki szép, fiatal lányként is megjelenhet. Általában a Hanjip 한집 névvel illetik, amely a cheju-i nyelvjárásban 'a ház asszonyát' jelenti. Az elnevezést arra vezetik vissza, hogy az istenséget a szentély eredettörténetét előadó sámán ősének tekintik.³⁸ Létezik tehát egy úgynevezett *maeinshinbang* 매희신방 ('kötött sámán'), aki a szentély istenének tiszteletére szakosodott, és aki ősének tekinti az istenséget. Ezen a ponton ismét megfigyelhetjük azt a jelenséget, hogy egy kezdetben egy bizonyos személlyel vagy családdal – ez esetben a Kang, Han és O családdal – összefüggésben álló istenséget nemcsak az adott háztartáson belül tisztelnek, hanem a kultusz áthelyeződik egy külső helyszínre, így a tisztelet kibővül, és egy egész közösség kultuszának tárgyává válik. Hasonló ez ahhoz, ahogy a *chilsöng* istensége egyszerre rendelkezik a bizonyos családokban tisztelt ősissten és adott szentélyekben tisztelt falusi isten természettel. A *ch'ilsöng* hittel való kapcsolatot abban is megfigyelhetjük, hogy a kígyóisten jóságos arca, a család házában tisztelt istenség a *ch'ilsöng* alakjával némileg összeolvadt.

A *ponp'uri*-kon keresztül sok értékes információt nyerhetünk nemcsak a kultuszok kialakulásáról, terjedéséről és átalakulásáról, hanem a cheju-i történelemről, valamint a helyiek erre adott reakciójáról is. A következő részben ezt tekintem át.

A cheju-i történelem a kígyóistenségek eredettörténeteinek tükrében

A cheju-i kígyótisztelet összetett jelenség, amely számos különböző forrásból ered, és az idők során folyamatosan változott. A *ponp'uri*-kból láthattuk, hogy sok istenség a szigeten kívülről érkezett Cheju-ra, ám vannak olyan kultuszok is, amelyeknek eredetét a szigeten kell keresnünk. Őshonos cheju-i kígyókultusznak tartják a Kimnyöng-barlang³⁹ 김녕굴 (金寧窟) kígyójáról, Koenogitto-ról 괴너깃또 szóló hiedelmet, valamint a Kwangjöng-szentély (Kwangjöng-dang 광정당, 廣靜堂)⁴⁰ tiszteletét. Mindkét kultuszról nagyon kevés információ maradt fenn, lényegében a pusztulásukról fennmaradt történet alapján tudunk róluk.

Az idők során több kultusz is bekerült a félszigetről, ami átalakította és gazdagította Cheju hagyományait. A félszigetről átvett kígyóistenségek legszembetűnőbb példája a fent bemutatott T'osan falubeli Yödüret-szentély kultusza, amelynek esetében az istenség eredetének pontos helyét is ismerjük: a naju-i Künsöng-hegy.

³⁸ Kim 2002: 219–271, 249.

³⁹ Cheju város Kujwa-ü Tonggimnyöng-ri nevű részében található lávabarlang, amelyről úgy tudják, hogy régen egy kígyó élt benne.

⁴⁰ Egykori szentély, amely Sögwip'o város Andök-myön részén állt.

A Künsöng-hegy kultuszáról a *Koryösa* 고려사 (高麗史, 'Koryö története', 1449–1451) és a *Shinjüng Tongguk yöjisüngnam* 신증동국여지승람 (新增東國輿地勝覽, 'A Keleti Ország bővített geográfiai felmérése', 1530) is említést tesz. A feljegyzések szerint 1277-ben a hegy istensége egy sámán száján keresztül kinyilatkoztatást adott, amelyben elégedetlenségét fejezte ki, hogy semmilyen jutalmat nem kapott a Chin-sziget (Chindo 진도, 珍島) és Tamna (Cheju) meghódoltatása során. Az istenségnek saját kérésére a Chöng Nyöng herceg (Chöng Nyöng kong 정녕공, 鄭寧公 vagy 定寧公) címet adományozták, és évente az udvarból küldött felajánlásokkal tisztelték.⁴¹

A kinyilatkoztatás az 1270 és 1273 között zajló Sambyölcho 삼별초 (三別抄) felkelésre⁴² utal, amelynek a leverésében nagy segítséget nyújtottak a naju-i klánok: a Künsöng-hegyen zajlott csatában Chöng Chiyö 정지여 (鄭之呂) vezetésével hét napig védték az erődöt, ami megtörte a Chin és Cheju szigetén állomásozó felkelők erejét. A hegy tiszteletét ezért 1277-ben az állami rítusok közé emelték, és még a Chosön-kor elején is az egyik fontos, úgynevezett államvédő hegyként (*hogukpaek* 호국백, 護國伯) tisztelték. A feljegyzések szerint azonban a konfuciánus ideológia erősödése miatt az udvarban egyre inkább rossz szemmel nézték az itt tartott, sámánikus jellegű szertartásokat. A hiedelem szerint, ha nem tisztelték megfelelően, akkor a hegy istene képes volt betegségeket okozni, ezért tavasszal és ősszel az egész tartományból seregettek ide emberek, hogy szertartást mutassanak be a tiszteletére. A konfuciánusok szemében különösen erkölcstelennek tüntek a rítusok, mert az előkelő osztály és a köznép tagjai, férfiak és nők közösen vettek részt rajta, majd éjjel a szabad ég alatt háltak. Olyan szokás is létezett, hogy ha valaki férjhez akarta adni a lányát, akkor előbb „a hegyistenhez kellett férjhez adnia”, és feltételezik, hogy régen hajadon lányokat is áldoztak az istenségnek.⁴³ Eredetileg öt szentély volt a hegyen, ezek közül a legtovább az Ijo-szentély (Ijo-dang 이조당, 禰祖堂) maradt fenn. Akik emlékeznek rá, azok szerint az egyhelyiséges épületben egy fényes, fehér kő szimbolizálta az istenséget.⁴⁴

A Yödüret-szentély *ponp'uri*-ja szerint ez az istenség menekült Cheju szigetére *badukkö* alakjában. A történet arról tanúskodik, hogy a konfucianizmus

⁴¹ Heo 2016: 33.

⁴² A Sambyölcho a Koryö királyi hatalom meggyengülésének idején a katonai kormányzatot vezető Ch'oe család által létrehozott szervezet volt, amely rendőri és katonai funkciókat látott el. A katonai diktatúra bukásakor feloszlatták a szervezetet, ám tagjai fellázdak a hatalom ellen, mert elégedetlenek voltak a mongolokkal kötött békefeltételekkel. A felkelés tagjai a Chin-szigetre és Tamna (Cheju régi neve) szigetére menekültek.

⁴³ Arról is fennmaradt feljegyzés, hogy a szentélyben minden éjjel felváltva négy *kisaeng* (kurtizán) tartózkodott, ám ezt a gyakorlatot 1478-ban betiltották (Heo 2015: 35–36). *Hanguk minsok taebaekhwajajön*, „Künsöng taewang” 금성대왕 (錦城大王) szócikk (online).

⁴⁴ Heo 2015: 32–35.

támadásai miatt a félszigetről kiszoruló kultusz Cheju szigetén élt tovább. A Chosön-korban Cheju közigazgatása Cholla tartomány hatáskörébe tartozott, a sziget és a szárazföld között utazók így gyakran indultak útnak, vagy érkeztek Naju-ba, a város pedig a félsziget és Cheju közötti kereskedelmi és kulturális kapcsolatok fontos helyszínévé vált.

A történeti feljegyzések megegyeznek a *ponp'uri*-val abban, hogy ha az istenséget nem tisztelik, akkor betegségeket képes okozni. A *ponp'uri*-val szemben viszont úgy tűnik, hogy a naju-i istent eredetileg férfinak képzelték el. Erre utal, hogy szimbolikusan hajadonokkal házасították össze. Cheju szigetén a kígyó alakú istenek többnyire női alakúak, amint azt abból is láthatjuk, hogy nevükhöz gyakran csatolják a *halmang* 할망 ('nagyanya') vagy a *hanjib* 한집 ('a ház asszonya') kifejezést. Egy gyakori megnevezés a kígyókra a *mulhalmang* 물할망 ('vízanyó') kifejezés, amely arra utal, hogy a kígyó vízzel való kapcsolata Cheju szigetén is nagy hangsúlyt kapott.

A történeti feljegyzések ugyanakkor sehol nem utalnak arra, hogy a Kűmsöng-hegy istensége kígyó alakú lett volna. Erre legfeljebb csak következtetni tudunk a hajadon áldozatok eleméből, amely gyakori motívum a kígyó- vagy sárkányalakú istenségről szóló legendák esetében. Egy másik utalást találhatunk a Ch'oe Pu 최부 (崔溥, 1454–1504) által írt *Ph'yohaerok* 표해록 (漂海錄, 1488, 'Feljegyzések a tengeren sodródásról') című művében.⁴⁵ A feljegyzés szerint a Cheju szigetről Naju-ba tartó Ch'oe Pu hajója viharba kerülve elsodródott a kijelölt hajózási útvonaltól, a legénység pedig Ch'oe-t okolta a szerencsétlenségért. Indoknak azt hozták fel, hogy az általánosan elterjedt gyakorlattal szakítva Ch'oe nem rendezett szertartást sem Naju-ból Cheju szigetére indulásakor, sem a visszaút előtt, mivel konfucianus tudósként lenézte a hasonló jellegű szertartásokat. A szöveg felsorolja azokat a helyeket, ahol Naju-ban és Cheju szigetén régi hagyomány volt a hajóútak előtt a szerencsés útért imádkozni: a félszigeten a kwangjui Mudöng-hegy (Mudöng-san 무등산, 無等山) szentélyében és a naju-i Kűmsöng-hegy szentélyében, Cheju-n pedig többek között Kwang'yang 광양 (廣壤), Ch'agwi 차귀 (遮歸), Ch'ön'oe 천외 (川外) és Ch'och'un 초춘 (楚春) szentélyeiben.⁴⁶

A feljegyzés szerint a Kűmsöng-hegy istenségéhez biztonságos tengeri útért is imádkoztak, tehát nemcsak hegy-, hanem tengeristen szerepkörrel is rendelkezett. Koreában és a világ más részein sem ritka, hogy a tengerközeli hegyeket

⁴⁵ Más néven: *Kűmnan ph'yohaerok* 금남표해록 (錦南漂海錄). A naju-i születésű Ch'oe Pu hivatalnok útinaplója. Ch'oe-t 1487-ben Cheju-ra küldték, hogy a félszigetről szökött rabszolgák lajstromát ellenőrizze, amikor apja halálhírére hallva 43 fős legénységgel hajóra szállt, hogy visszatérjen Naju-ba. Hajójuk egy kététes viharban messze letért az előírt útvonaltól, és egészen Kína partjaiig sodródott. Az útinapló egyedülálló betekintést nyújt a Ming-kori Kínába, ezért a XVI. században mind Koreában, mind Japánban számtalanszor kinyomtatták.

⁴⁶ Heo 2016: 36.

tengeristenek lakhelyének tekintik, amelyre magyarázattal szolgálhat a hegyek navigációban betöltött szerepe is.⁴⁷ A tengeristeneket ugyanakkor gyakran képzeltek el sárkányalakban, amely a kígyó alakjával is összefüggésben áll, és ezért egyfajta magyarázattal szolgálhat arra, hogy a cheju-i történetekben az istenség miért kígyóalakban jelent meg. A tenger feletti irányítás képességére a Yödüret-szentély *ponp'uri*-jában is találunk utalást: az istenség megakadályozta, hogy a három utazó hajója nélküle fusson ki a tengerre, majd elsüllyesztette a japán kalózok hajóját. A *Ph'yohaerok*ban említett, tengeri biztonságért felelős cheju-i szentélyek közül a Ch'agwi-szentély istensége szintén kígyó alakú, és a Ch'ilsöngről róló *ponp'uri*-k esetében is láttunk példát arra, hogy a kígyó a tengeri veszedelemben nyújtott segítséget. Ezen istenségek közül több később egy egész közösségben a biztonságos tengeri munkavégzés védőistenségévé vált. Ezek közül a történetek közül a *Naju kiminch'ang chosang pon* ('A naju-i élelmiszersegély-hivatal istenének eredettörténete') esetében a kígyót a naju-i élelmiszerraktárból vitték Cheju-ra, tehát ez a történet is egy naju-i kultusznak a szigetre való átkerüléséről tanúskodik.⁴⁸ A *ponp'uri*-k alapján feltételezhetjük, hogy először egy-egy meghatározott család vitte a kultuszokat Cheju-ra, majd az istenségek tiszteletének köre kibővült, és egy egész közösségben vagy akár az egész szigeten elterjedt.

A Künsöng-hegy istenének kultusza valószínűleg a XV. század után került Cheju-ra a Chosön-időszakban, hiszen az államalapító Taejo 태조 (太祖, uralk. 1392–1398) idején a kultusz még a félszigeten is nagy tiszteletnek örvendett, és csak a század második felétől érte kritika, ami a félszigetről való kiszorulásához vezethetett. Jellegzetes eleme a történetnek, hogy megörökítették, és a kígyóistenségnek tulajdonították a vidék egy szomorú történelmi eseményét: két helyi lány halálát, akik a japán kalózoknak estek áldozatul. A koreaiul *waegu*-nak 왜구 (倭寇) nevezett japán kalózok a XIII. századtól a XVI. századig fosztogatták Korea partvidékeit, ám az 1443-as Kyehae-egyezmény (*Kyehae yakcho* 계해약

⁴⁷ Egy példa erre a Pyönsan-félszigeten található Susöng-szentély istensége, Kaeyang halmi 개양할미 (開洋할미), akiről úgy tartják, hogy egy tengerközeli barlangban él, és akinek az alakjára sokban hatott a tengeri biztonságért is felelős, kínai Nanhai Guanyin 南海觀音 ('Déli-tengeri Guanyin') alakja. A Nanhai Guanyin kultusza szintén egy hegyhez, a kínai Putuo-shanhoz köthető, amelyet a bódhiszattva lakóhelyének tekintenek.

⁴⁸ A kígyó mint az élelmiszerraktár öre motívum megjelenik a *Samguk sagi* 삼국사기 (三國史記, 'Feljegyzések a Három Királyság történetéről', 1145) című krónikában is: „A 34. év nyarán, a negyedik hónapban a déli raktárban egy kígyó három napig hallatta a hangját. Ősszel, a kilencedik hónapban földrengés történt. Télen, a tizedik hónapban akkora hó esett, hogy öt láb vastag réteget képezett. A következő év tavaszán, a harmadik hónapban a király meghalt.” 三十四年夏四月蛇鳴南庫三日秋九月地震冬十月大雪深五尺三十五年春三月王薨. *Samguk sagi*, 2. kötet, *Shilla pongi* 신라본기 (新羅本紀) 2, *Naehae Isagüm* 내해 이사금 (奈解泥師今) fejezet (Kim 1997: 78–81).

조, 癸亥約條)⁴⁹ után jelentősen visszaszorult a tevékenységük. Mivel a lány az istenséget a szigetre hozó egyik férfi lánya volt, az eset nem sokkal a hit szigetre kerülése után történhetett. Ez a történelmi esemény visszaköszön az istenségnek rendezett, már említett Ponhyangp'uri 본향풀이 (本鄉풀이) elnevezésű rítusban is, ahol a történelmi traumát szimbolikusan összekötik az aktuális, személyes fájdalommal, majd ezt a rítus során jelképesen kioldják.⁵⁰

Itt érdemes megemlíteni, hogy a t'osaniak egy másik történelmi tragédiát is az istenség haragjának tulajdonítanak: az 1948–1949-es cheju-i felkelés (*Cheju sasam sagön* 제주4·3사건, 濟州4·3事件) előfutáraként 1947. november 17-én 120 helyi férfit végeztek ki azzal a váddal, hogy kommunista gerillákkal tartottak kapcsolatot.⁵¹ A t'osaniak szerint mindez azért történt, mert 1938-ban a megszálló japánok lerombolták a szentélyt. A T'osan Yödüret-szentélyben korábban évente hat alkalommal rendeztek szertartást, ám annak lerombolása után már csak a nyomai – az oltárként használt kő vagy az egykor sövényt képező bozót – maradtak meg, míg végül faluközpontot építettek a helyére. Jelenleg egy romos állapotban lévő mellékszentélye áll még a tengerparton, ahol a mai napig is rendeznek kisebb szertartásokat június és november 18-án.⁵² Yödüret-szentély nevű tiszteleti helyek azonban az idők során máshol is megjelentek Cheju szigetén a Cheju és Sagwi-p'o várost környező településeken, amely T'osan népességének migrációjára utal. Ezek a szentélyek többnyire olyan üregek, amelyeket cheju-i nyelven barlangnak (*koe* 굴, illetve *kwe* 굴) neveznek, és sziklában vagy növényzetben találhatóak.⁵³

Más történelmi események is visszatükröződnek a különböző *ponp'urik*ban. Ilyen például egyes szentélyek, kultuszok pusztulása. A Chöson-korban a Cheju-ra központilag kinevezett hivatalnokok elítélően tekintettek az állami ideológiát képező konfucianizmustól eltérő hiedelmekre és rítusokra. Mindez az intézkedéseikben is visszaköszönt: a helytartók (*moksa* 목사, 牧使) szentélyeket romboltak le, sámánokat kényszerítettek földművesnek, és a konfuciánus rítusokat tették kötelezővé. Céljuknak a barbárnak tartott helyiek kiművelését és a kártékony babonák megszüntetését tűzték ki, ám valószínű, hogy a helyi sámánok hatalmától is félttek, így intézkedéseiknek háttérében a központi állam rituális és politikai hatalmának megszilárdítása állt.

⁴⁹ A Chosön-dinasztia és Sō Sadamori között kötött egyezmény a kalózok tevékenységének kontrollálására, valamint a Tsushima és három koreai kikötő közötti kereskedelem legalizálására irányult.

⁵⁰ Kim 2002: 270.

⁵¹ Tak 1978: 72.

⁵² Hilty–Kim 2013: „Worshipping the snake goddess: Jeju's Tosandang Halmang of Tosan Village” (online).

⁵³ Chin 1978: 112.

Kim Sögik 김석익 (金錫翼, 1884–1956) műve, a *T'amna kinyön 탐라기년* (耽羅紀年, „T'amna évkönyvek”) beszámol az egyik őshonos cheju-i kígyókultusz pusztulásáról. A mű szerint 1515-ben egy Sö Ryön 서린 (vagy Sö Rin 서린, 徐憐) nevű hivatalnok megölte a Kimnyöng-barlang kígyóját. Úgy tartják, hogy korábban egy hatalmas kígyó élt a barlangban, amelynek minden év elején (más források szerint tavasszal és ősszel) egy tizenöt éves lányt áldoztak szertartás keretében. Ha nem így tettek, akkor hatalmas szelek és rendszertelen esőzések sújtották a népet. A szokásos módon előkészített szertartás során a közelben rejtőzködő Sö Ryön előugrott, levágta a kígyót, majd elégette annak maradványait.⁵⁴

A szentélyek pusztulásáért felelős leghírhedtebb személy Cheju történetében Yi Hyöngsang 이형상 (李衡祥, 1653–1733) volt, aki miután 1702-ben Cheju helytartójává nevezték ki, 129 szentélyt és több száz buddhista templomot rombolt le, magas adókkal négyszáz sámanyát kényszerített földművesnek, rituális tárgyaikat pedig elégette.

Yi *moksa* tevékenységének következtében pusztult el az egyik őshonos kígyótiszteletről híres szentély, a Kwangjöng-szentély, amelyről szintén a *T'amna kinyön* alapján tudunk. A feljegyzés szerint, ha valaki a szentély előtt elhaladva nem szállt le a lováról, hogy tiszteletét tegye, akkor az állat megsántult. Ez történt Yi Hyöngsang helytartóval is, aki figyelmen kívül hagyta beosztottja figyelmeztetését a szokásra. A helytartó azonnal sámanyát hívott, hogy a lovat feláldozva előcsalogassa az istenséget, majd a szertartás alatt felbukkanó hatalmas kígyót megölte, a szentélyt pedig elégette.⁵⁵ A történet szinte teljesen megegyezik a T'osan Yödüret-szentély *ponp'uri*-jának Kűmsöng-hegyen történt jelenetével, ami arra utal, hogy a narratívák kölcsönösen hatottak egymásra. A konfuciánus szemléletű *T'amna kinyön*nal szemben a cheju-i hitvilágot tükröző *ponp'uri*-ban ugyanakkor a kígyót nem sikerül végleg elpusztítani: kultusza Cheju szigetén él tovább.

Ugyancsak Yi *moksa* pusztította el a Ch'agwi-szentélyt (Ch'agwi-dang 차귀당, 遮歸堂), amely egykor Cheju város két legnagyobb szentélyének egyike volt, és a *P'yohaerok* szerint az egyik olyan hely, ahol a szárazföldre tartó utak előtt a tengeri biztonságért imádkoztak. A szentély eredetéről annyit tudni, hogy egy Pöpsöng 법성 nevű ember egy olyan sárga kígyót kezdett el „nagyanyóként” tisztelni, amelyet a tengerparton egy bambuszdobozban talált. Az istenség neve – Sahaeyongshintto 사해용신평 vagy Böpsöyonggunngtto 범서용

⁵⁴ A Kimnyöng-barlang előtt 1971-ben a kígyót elpusztító Sö Ryön egy leszármazottja emlékművet emelt ősenek tiszteletére. A barlangot 1962-ben a Manjang-barlanggal együtt Dél-Korea 98. számú természeti emlékévé, 2007-ben pedig a Cheju vulkanikus sziget lávabarlangrendszerének részeként az UNESCO világörökség részévé nyilvánították.

⁵⁵ Chin 1978: 111.

공또 – ugyanakkor a sárkány alakjával való összeolvadásra utal.⁵⁶ A történeti feljegyzések szerint korábban az emberek minden tavasszal és ősszel borral és hússal áldoztak a szentélyben, és ha szürke kígyót láttak, akkor nem ölték meg, hanem a Chagwi istenének tartották. Az év első hónapjában a családi békéért is rendeztek szertartásokat itt.⁵⁷

Miután Yi Hyöngsang elpusztította a Ch'agwi-szentélyt, egy idő múlva újjáépítették, ám végül 1882-ben végleg lerombolták. Eredetileg egy kőkerítéssel körbevett szent fa előtt kőből készült oltár állt, ám az 1948–1949-es cheju-i felkelés során még a szent fát is kivágták. A szentély feltételezett korábbi helyén ma egy tetőcserepes, modern épületben a Tangmogit-szentély (Tangmogit-tang 당목잇당, 당목잇堂) van, Kosan-ri faluvédő szentélye.

A szentélyek elpusztítása visszatükröződik a *ponp'uri*-kban is. A *Ko Taejang pon* ('Ko Taejang eredettörténete') azt meséli el, hogy egy családjával elégedetlen *ch'ilsöng* és Ko Taejöng sámán zsákjába bújva a Ko családhoz költözött, amikor a sámán szertartást végezni érkezett a házba.⁵⁸ A történetnek előzménye is van, amely szerint Ko sámán megmentett egy szentélyt a pusztulástól: Yi Hyöngsang helytartó megígérte, hogy nem pusztítja el a szentélyt, ha Ko sámán a földön fekvő, szellemek és istenségek megidézésére szolgáló bambuszpóznát (*shindae* 신대, 神竿) sétálásra bírja, és ezzel bebizonyítja az istenség erejét. A sámán szertartást rendezett, amely alatt a pózna álló helyzetbe emelkedve rázkódni kezdett, így a szentély megmenekült a pusztulástól.⁵⁹

A korábban bemutatott *Oedo Turibillet-tang ponp'uri* ('A oedoi Turibillet-szentély eredettörténete') azt a gyakori cselekményvonulatot követi, amely szerint a tengeren bajba került cheju-i hajót egy hirtelen előbukkanó kígyó menti meg. A történet szerint mindez azt követően történt, hogy Yi Hyöngsang elpusztította a Kimnyöng barlang kígyóját. Az eset után a helytartó álmában egy ősz öregember jelent meg, aki figyelmeztette, hogy haladéktalanul térjen haza, mert a kígyó szelleme bosszúra készül. Yi *moksa* rögtön vissza is indult a félszigetre, ám elkésett: mire hazaért, a fiai meghaltak.⁶⁰ A vele együtt utazó cheju-i hivatalnokok a visszaúton bajba kerülve találkoztak a később kígyóósként tisztelt istenséggel. A történeti feljegyzések szerint viszont a Kimnyöng-barlang kígyóját Sö Ryön ölte meg csaknem kétszáz évvel Yi Hyöngsang kormányzósága előtt, ami ismét a történetek egymásra hatásáról árulkodik. Valószínű, hogy a cheju-iak

⁵⁶ Az elnevezésekben felismerhetjük a *yongshin* 용신 (龍神, 'sárkányisten'), illetve *yonggung* 용궁 (龍宮, 'sárkánypalota') kifejezéseket.

⁵⁷ *Hanguk minjokmunhwa taebaekwa sajön*, „Ch'agwi-dang 차귀당 (遮歸堂)” szócikk (online).

⁵⁸ Lásd 15. lábjegyzet.

⁵⁹ *Hanguk minjokmunhwa taebaekwa sajön*, „Ko Daejöng ponp'uri” 고대정본풀이 (高大靜本一) szócikk (online).

⁶⁰ Lásd 20. lábjegyzet.

képzeletében a legnagyobb pusztítást végző Yi Hyöngsang szimbolizált minden konfuciánus hivatalnokot, akinek a helyi hiedelmek visszaszorításában része volt, így az alakjához fűződő legendákban keverednek a különböző történelmi és mitikus események.

Figyelemre méltó, hogy a konfuciánus hivatalnokok által írt helyrajzi művekkel szemben a *ponp'uri*-kban a történet nem ér véget a szentély vagy az istenség elpusztításával: a kígyó szelleme tovább él, és bosszút áll az őt elpusztító hivatalnokon. A *T'amna kinyön* feljegyzésével szemben a cheju-i szájhagyomány szerint a Kimnyöng-barlang kígyójának története sem ér véget annak megölésével. Cheju szigetén úgy mesélik, hogy miután Sö Ryön megölte a kígyót, egy sámántól azt a tanácsot kapta, hogy gyorsan lovagoljon a Cheju erődbe anélkül, hogy egyszer is hátra tekintene. A férfi épségben odaért az erőd kapujához, ám akkor egy katonája figyelmeztette, hogy véreső hull mögötte. Sö Ryön hátranézett, mire azon nyomban meghalt. A halott kígyó vére üldözte eső képében.⁶¹ Az, hogy a helyi legendákban végül a kígyó győzedelmeskedik a cheju-iak kulturális kolonizáció elleni ellenállását, valamint a helyi hitvilág üldözést is túlélő életerejét tükrözi. A régi kultusz továbbélését ugyanakkor a hit átalakulása, más kultuszok átvétele is segíthette. A következő rész erre hoz néhány példát.

A pugun kultusz és a Göncöl-kultusz hatása

A Chosön-időszakban a Künsöng-hegy istenén kívül más kultuszok is kerültek be a félszigetről, amelyek hatottak az őshonos kígyókultuszra, és segítették annak továbbélését. Az egyik ilyen hatás a *pugun* kultusz 府君 (부군) átvétele volt. Pugun szentélynek nevezzük a Szöulban és a főváros környéki Kyönggi-tartományban található faluvédő szentélyeket, amelyeket a Chosön-korban a kormányhivatalokban vagy azok közelében építettek, és többnyire valamelyik történelmi hőst, istenséggé emelt tábornokot tisztelik benne.⁶² A központilag kinevezett, fővárosból érkező hivatalnokok révén a *pugun* kultusz Cheju-ra is eljutott, ahol a kígyókultusz magába olvasztotta. Ennek bizonyítéka, hogy a *ch'ilsöng* istenséget sokszor emlegetik *pugun ch'ilsöng* néven. Kínai írásjegyekkel kétféleképpen jelölik ilyenkor az istenség nevét: 富君七星 vagy 府君七星. Az első esetben a 'gazdagság' jelentésű írásjegyet használják, amely az istenség vagyonhoz segítő szerepkörére utal. A második esetben az állami

⁶¹ Neff 2011: „The legends of Jeju's 'Snake Cave'” (online).

⁶² A pugun szentélyeknek van egy népi vonulata is, amelyekben sokszor a Song *gakssi* nevű hajadon lány szellemét tisztelik. Ebben az esetben gyakran nevezik pugün szentélynek (부군당, 付根堂) is, és szoros összefüggésben áll a termékenységkultusszal.

hivatalok istenségének nevét használják, amely a *pugun* kultusz átvételét tükrözi. A *pugun* hit átvételére utal az is, hogy amikor a *Ch'ilsöng bonp'uri*-ban az anyakígyónak és hét (vagy hat) lányának különböző tiszteleti helyeket jelölnek ki, ezek között a ház egyes részei (raktár, udvar) mellett nagy számban találunk közigazgatási hivatalokat (tömlöc, bíróság, körzeti hivatal stb.) is.⁶³ A *pugun* hitet valószínűleg a kihelyezett hivatalnokok hozták magukkal a fővárosból, és mivel a foglalkozásukkal összefüggésben álló istenségről van szó, a kígyókultuszba való beemelése segíthette a kígyókultusz elfogadtatását a számukra.⁶⁴

Ugyanezt a célt szolgálhatta a Göncöl alakjának beemelése is a kígyókultuszba. Az ókori Cheju-n nagy jelentőségű volt a csillag- és Göncöl-kultusz, amely egy bizonyos ponton a kígyókultuszra is hatott. A Göncöl-kultuszról tanúskodnak a Cheju város több pontján megtalálható, *ch'ilseöngdae* 칠성대 (七星臺, 'Göncöl-terasz') elnevezésű maradványok, amelyeket a Göncölszekér hét csillagát formázva helyeztek el a város különböző pontjain, és feltehetően a Göncöl tiszteletére tartott szertartásokon használtak oltárként.⁶⁵ A csillagképeknek fontos szerepük volt többek között a hajók navigálásában is, és a szertartásokkal valószínűleg a Göncöl erejét próbálták rituálisan a földre lehozni. A csillagok jelentőségére utal az is, hogy a Koryö-korig a helyi vezetőket *söngju*-nak 성주 (星主, 'csillag úr') nevezték. A Göncölszekér kultusza a taoizmus, valamint az ezoterikus buddhizmus révén Cheju mellett a félszigeten is elterjedt volt, és mind a Koryö-, mind a Chosön-korban az állami rítusoknak is részét képezte.⁶⁶

A *Ch'ilsöng bonp'uri* tartalmilag kevés kapcsolatot mutat a Göncöl csillagképpel vagy a csillagokkal, ami indokolná a 'Hét csillag' elnevezést. Mindössze néhány verzióban találjuk meg azt a motívumot, hogy a főszereplő lány szülei a Göncölhöz imádkoztak gyermekáldásért. A hetes szám ellenben visszatérő elem a történetben: a lány hétéves korában találkozik a szerzetessel, gyermekeivel együtt hét kígyóvá válik (illetve egyes verziók szerint hét leánygyermeket szül), és hét bűvárnó találja meg a dobozt a kígyókkal. Mindezek alapján a *Chilsöng*

⁶³ A kígyók által felügyelt helyek a történet 11 verziójában eltérnek.

⁶⁴ Heo 2015: 21–29.

⁶⁵ Több, Chosön-kori forrás is említi *ch'ilseöng-do* 칠성도 (七星圖) néven, és a hagyomány szerint Cheju földből születő, alapító félistenei állították őket.

⁶⁶ A Göncöl fontos szerepet játszik a taoizmusban. A hét csillag uraiként ábrázolt istenségeket a hosszú életért és jólétért tartják felelősnek. Szintén elterjedt a taoizmusban Doumu (斗母, 'Göncölny') istennő alakja, akit a tantrikus buddhizmus Mārīcī istennőjének hatására a Göncöl hét (illetve két láthatatlan csillaggal együtt kilenc) csillagának anyjaként tisztelnek. Koreában a Göncöl a házi istenségek kultuszának is részét képezte: az utódok élethosszát és jólétét tartotta felügyelete alatt hétéves kortól. A sámánizmus mellett a buddhizmusba is bekerült az alakja, nem ritka ezért, hogy a buddhista templomokban külön szentélyt találunk a tiszteletére, a *ch'ilsöng-gakot* 칠성각 (七星閣, 'Göncöl-pavilon'), vagy a *samsöng-gaknak* 삼성각 (三聖閣, 'három szent pavilonja') nevezett szentély egyik istenségeként szerepel.

ponp'uri a *pugun* kultusz és a Göncöl-kultusz őshonos, cheju-i kígyókultuszba való tudatos beolvasztásáról tanúskodik, amelynek célja valószínűleg az lehetett, hogy növeljék a kígyóalakú istenségek elfogadottságát és továbbélését egy olyan korban, amikor a konfucianizmus térhódítása miatt pusztán önmagában az már nehezen lett volna fenntartható.⁶⁷

A *Ch'ilsöng ponp'uri*-ban az istenség a T'osan-szentély istenségéhez hasonlóan szintén a szigeten kívülről érkezik, ám földrajzi eredete homályos. A lány szülei Chang országból (Chang *nara* 장나라) és Song országból (Song *nara* 송나라) származnak. Az országok megnevezése a kínai dinasztiák és államok koreai jelölését követi, amelynek alapján kínai eredetet feltételezhetnénk. Valószínűbb azonban, hogy inkább arról van szó, hogy a kínai kultúra dominanciája miatt a neokonfucianus ideológia hatása alatt álló Chosön-időszakban azzal is az istenség megbecsültségét akarták növelni, hogy kínai eredetet tulajdonítottak neki.⁶⁸ Az általános istenséggként tisztelt *ch'ilsöng* hitben tehát az őshonos és idegen eredetű kígyóistenségek, a *pugun* hit, valamint a Göncöl-kultusz találkozik, alakja pedig egyszerre bír gabonaisten, szerencseisten és tengeristen természettel.

Összefoglalás

A rendelkezésre álló gazdag források arról tanúskodnak, hogy Korea igen gazdag a kígyóra vonatkozó hiedelmekben és kultuszokban. Különösen értékes lelőhelye a kígyókultusznak Cheju szigete, hiszen a viszonylagos elzártság miatt itt nemcsak, hogy tovább fennmaradhattak hiedelmek, mint a félszigeten, de a sajátos sáman narratívák, a *ponp'uri*-k, valamint a szigetre kihelyezett hivatalnokok helyrajzi leírásai révén jóval több információval is rendelkezhetünk ezekről. A vallástudomány szempontjából különösen a *ponp'uri*-k felbecsülhetetlenül értékes források.

A kígyóalakú istenségekről szóló *ponp'uri*-k sok olyan elemet tartalmaznak, amelyek visszatérő motívumnak számítanak a hasonló jellegű szövegekben. Ilyen például a szigeten kívülről, dobozba zárva érkező istenség vagy a szülők általi kitaszíttottság motívuma, amelyek a központi kormányzattól távol, viszonylagos izoláltságban élő szigetlakók identitását, az országban elfoglalt helyükkel kapcsolatos érzéseiket tükrözik. A T'osan Yödüret-szentélyhez hasonlóan a *ponp'uri*-k képet adnak a kultuszok terjedéséről, változásairól, emellett megőrizték a helyi emberek történelmi eseményekre adott reakcióit is. A történeteken keresztül lehetőség volt arra, hogy a helyiek egyfajta magya-

⁶⁷ Byeon 2014: 214–217.

⁶⁸ Heo–Lee 2018: 175.

rázatot találjanak a különböző történelmi tragédiákra, ami egyúttal segíthetett feldolgozni is ezeket. A *ponp'uri*-kon és a hozzájuk kapcsolódó rítusokon keresztül, ha csak szimbolikusan is, de tenni tudtak az események ellen, és így, ha csak jelképesen is, de vissza tudták állítani a rendet a világban: a szenvedést és „keserúséget” oldhatták, a konfucianizmus felett győzelmet aratva büszkén kifejezheték kulturális identitásukat, vagy a túlélés érdekében akár be is emelhetek elemeket más kultuszokból.

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

- Kim Chöng 김정 (金淨). *Cheju p'ungtorok* 濟州風土錄 [Cheju helyrajzi feljegyzései]. [online] Koreai klasszikusok központi adatbázisa (Han'guk kojön chonghap teit'öbeisü): <http://db.itkc.or.kr> (Utolsó letöltés: 2019. május 25.)
 or.kr (Utolsó letöltés: 2019. május 25.)
 Kim Pusik 김부식 (金富軾) 1997. *Samguk Sagi* 三國史記 [A három királyság története]. Szöul: Solch'ulp'ansa.
 Yi Kön 이건 (李健). *Cheju p'ungtogi* 濟州風土記 [Cheju helyrajzi leírása]. [online] Koreai Tudásarchívum (Krpia) Koreai irodalmi gyűjtemények adatbázisa (Hanguk munjip ch'onggan): <https://www.krpia.co.kr/viewer/open?plctId=PLCT00005160&nodeId=NODE05438523>. (Utolsó letöltés: 2020. november 8.)

Felhasznált másodlagos szakirodalom

- Byeon Sook-ja 변숙자 2014. „Ch'ilsöng *ponp'urie* nat'an'an C'hilsöngshinangüi yangsang <칠성본풀이>에 나타난 칠성신앙의 양상 [A Ch'ilsöng hit megjelenése a *Ch'ilsöng ponp'uri*-ban].” *T'amnamunhwa* 탐라문화 46: 39–74. <https://doi.org/10.35221/tamla.2014..46.002>
Chejudo muga ponp'uri sajön 제주도무가본풀이사전 [Cheju-i sámándalok és *ponp'uri*-k enciklopédiája] 1991. Szöul: Minsokwon.
 Chin Söng-gi 진성기 1978. „Ch'ejudoüi baemshinang 제주도 의 뱀 신앙 [Cheju sziget kígyókultusza].” *Hanguk munhwa illyuhak* 한국문화인류학 10: 110–123.
 Gim Sun-Jae 김순재 2016. *Hanguk öpsörhwawa tojakmunhwaüi sanggwansöng* 韓國 業說話와 稻作文化의 相關性 [A koreai öp mondák és a rizstermesztés összefüggései], (MA thesis, Chungnam National University).
 Heo Namchoon 허남춘 2015. „Ch'ilsönggwa pugun shinang, paem shinang 칠성과 부군(府君) 신앙, 뱀 신앙 [Ch'ilsöng- és pugun kultusz, kígyóhiedelmek].” *Pigyominsokhak* 비교민속학 58: 11–46. <https://doi.org/10.24043/isj.55>
 Heo, Nam-chun – Lee, Hyun-jeung 2018. „Sea deity beliefs of the Kuroshio oceanic cultural sphere: maritime traditions and cultural interaction among Jeju Island, Zhoushan Archipelago, and the Ryukyu Islands.” *Island Studies Journal* 13.1: 171–184. <https://doi.org/10.24043/isj.55>
 Hyeon Yong-Jun 현용준 1980. *Chejudo musok charyo sajön* 제주도무속자료사전 [Cheju sziget néprajzi anyagának enciklopédiája].” Szöul: Shingumunhwaswa.

- Kang Cheol 강철 2010. „Chejudo sashinsörhwaüi t'üksöng yöngu: pont'o sashinsörhwaüi pigyo 濟州島 蛇神說話의 特性 研究: 本土 蛇神說話와의 比較 [A kigyóalakú istenségek mondáinak jellegzetességei Cheju szigetén: összehasonlítás a szárazföldi kígyóistenség mondáival]. (MA thesis, Cheju University)
- Kang So-Jeon 강소전 2016. „Chejudo Ch'ilsöngüi hyöngsönggwa ponp'uri chönsüng 제주도 칠성의 형성과 본풀이 전승 [A Cheju szigeti *ch'ilsöng* hit kialakulása és a *ponp'uri*-k áthagyományozása]”, *Ch'ilsöng minsokhak yöngu* 칠성민속학연구 27: 195–224.
- Kim Dong Seop 김동섭 2002. „*T'osan-dang ponp'uri yöngu* 兎山堂 본풀이 研究 [A *T'osan-dang ponp'uri*].” *Chejudo-shi yöngu* 제주도시연구 11: 219–271.
- Kim Myung-Ja 김명자 1999. „Kyönggi chiyögüi t'öjushinang 경기 지역의 터주신앙 [*T'öju*-hit Kyönggi tartományban].” *Yöksaminsokhak* 역사민속학 9: 169–190.
- Kim Myung-Ja 김명자 2001. „Kyönggijiyögüi *öpsin* shinangüi chisökkwa pyönhwa 경기지역 업신 신앙의 지속과 변화 [Az *öpsin* hit kontinuitása és változásai Kyönggi tartományban]. *Shilch'önminsokhak* 실천민속학 3: 57–83.
- Kim, Seong-Nae 2004. „Shamanic Epics and Narrative Construction of Identity on Cheju Island.” *Asian Folklore Studies* 63.1: 57–78.
- Tak Myong Hwan 탁명환 1978. „Cheju sashinshinange taehan sogo – T'osan-dang paemshinangül chungshimüro 제주 사신신앙에 대한 소고 - 토산당 뱀신앙을 중심으로 - [Rövid tanulmány a cheju-i kígyókultuszról – A T'osan-szentély kígyókultuszával a középpontban].” *Hanguk munhwa illyuhak* 한국문화인류학 10: 71–78.

Online források

- Hanguk minjokmunhwa taebaek kwa sajön* 한국민족문화대백과사전 (Encyclopedia of Korean Culture). <http://encykorea.aks.ac.kr> (Utolsó letöltés: 2020. 11. 08.)
- Hanguk minsok daebaek kwa sajön* 한국민속대백과사전 (Encyclopedia of Korean Folk Culture). <https://folkency.nfm.go.kr/kr/main> (Utolsó letöltés: 2020. 11. 08.)
- Hilty, Ann–Kim, Soonie. 2013. „Worshipping the snake goddess: Jeju's Tosandang Halmang of Tosan Village.” *Jeju Weekly*. <http://www.jejuweekly.com/news/articleView.html?idxno=3154> (Utolsó letöltés: 2020. 11. 08.)
- Neff, Robert. 2011. „The legends of Jeju's 'Snake Cave'.” *Jeju Weekly*. <http://www.jejuweekly.com/news/articleView.html?idxno=2092> (Utolsó letöltés: 2020. 11. 08.)